

TEMPS DE REVOLTA

L'any 1975, el corresponal a Madrid del diari londinenc *The Times*, Harry Debelius, retratava la realitat de l'Estat espanyol amb el comentari següent: «Mai no han coincidit, en la història del règim [franquista], tants problemes i tants de seriosos: l'economia, l'organització política, el terrorisme, la descolonització i les relacions canviants amb països veïns i aliats». I tenia raó, perquè aleshores van ser assassinats, després d'una farsa judicial, cinc joves antifranquistes, es va procedir a la vergonyosa descolonització del Sàhara Occidental, va morir el general Francisco Franco, un dictador que va governar *manu militari* gairebé quatre dècades, l'autoritat del qual se sustentava en la victòria de l'exèrcit revoltat contra la Segona República en la Guerra Civil (1936-1939); i la coronació de Joan Carles de Borbó com a rei d'Espanya, a instància del denominat *Caudillo*, qui anuncià abans de morir que ho havia deixat tot «*atado y bien atado*», fins i tot la seua successió.

Aquell any, els Estats Units d'Amèrica van perdre la seua primera guerra al Vietnam. A París va morir la mítica cantant, ballarina i vedet Josephine Baker i era assassinat a Roma el cineasta italià Pier Paolo Pasolini. Un altre director, Stanley Kubrick, estrenava la pel·lícula *Barry Lyndon*, un drama d'època excel·lent amb una banda sonora signada pel compositor Leonard Rosenman, que va recopilar diversos temes del segle XVIII, algun dels quals va extraure de la tradició popular irlandesa i els va mesclar amb composicions de

Franz Schubert. Llavors va començar el rodatge de *La ciutat cremada*, d'Antoni Ribas, el film que més bé ha retratat, fins ara, els successos que van des de la fi de la Guerra de Cuba fins a la Setmana Tràgica de Barcelona. Mentrestant, els joves informàtics Bill Gates i Paul Allen fundaven a Califòrnia l'empresa Microsoft, i a la tardor, deu ciutadans eren arrestats a Alaquàs (Horta) acusats de «*reunión ilegal*» i de pretendre «*un autogobierno de los valencianos*», segons el sumari del Tribunal de Orden Público. El diari *Las Provincias* va exigir-ne l'alliberament per mitjà d'un escrit d'adhesió al qual van donar suport noranta-tres professors universitaris, entre els quals hi havia Manuel Sanchis Guarner, Josep Vicent Marqués, Josep Lluís Blasco, Alfons Cucó, Cèlia Amorós, Pedro Ruiz i Joan Martín Queralt. La causa es va arxivar gràcies a l'indult concedit pel cap de l'Estat, Joan Carles de Borbó, cinc dies després de morir Franco, amb motiu de la seua coronació. Abans, però, es va presentar l'Estatut d'Elx, l'intent més seriós de regular l'autonomia del País Valencià, en la redacció del qual van participar, entre altres, Joan Fuster, Enric Solà i Rafael Lluís Ninyoles, amb l'assessorament de Josep Benet, Rafael Ribó i Max Cahner. L'any acabà amb la detenció de quaranta dirigents del Frente Revolucionario Antifascista Patriótico (FRAP) a València, Xàtiva, Alzira, Picassent i Catarroja, i la creació del Consell de Forces Polítiques de Catalunya.

En un ambient d'efervescència política i cultural, se celebrà la quarta edició dels Premis Octubre, convocada per l'editorial 3i4, de València, tot i que havia sigut una iniciativa dels activistes valencianistes Frederic Jordan, Enric Tàrrega i Valerià Miralles. Per primera vegada era guardonada una dona, Carmelina Sánchez-Cutillas, per l'obra *Matèria de Bre-*

tanya (Premi Andròmina). Francesc López Barrios va rebre el Premi de Poesia Vicent Andrés Estellés pel llibre de versos *Àfrica*, i Ernest Lluch aconseguí el Joan Fuster d'Assaig per *La via valenciana*, una obra que exposa les vies per les quals ha transcorregut la industrialització i el canvi estructural de l'economia del País Valencià.

El panorama musical de l'època estava dominat per la música pop i rock importada dels EUA i de la Gran Bretanya, amb bandes com ara Genesis, The Who, Led Zeppelin, Bob Marley and The Wailers, AC/DC, Queen –el grup de Freddie Mercury que va llançar un dels senzills més venuts de la història del rock, *Bohemian Rhapsody*–, Ramones –quartet format a l'ombra de la mítica sala CBGB, inicials de Country Bluegrass & Blues, de Nova York–, King Crimson i Pink Floyd; i els compositors i cantants Lou Reed, Brian Eno, David Bowie, Frank Zappa, Neil Young, Tom Waits i Elvis Costello. Aquell any Peter Gabriel se separà del grup Genesis i va irrompre en l'escena musical Bruce Springsteen, *the Boss*, una de les icones del rock nord-americà que acabava de gravar el primer gran èxit de la seua carrera musical, *Born to Run*, pel qual havia sigut portada de les revistes *Time* i *Newsweek* –no debades, a la presentació del disc a Los Angeles van assistir Carole King, Joni Mitchell, Tom Waits, Jackson Brown i els actors Jack Nicholson i Robert de Niro–. Finalment, en 1975, la cantant Patti Smith va editar l'LP *Horses*, en què deixà brillantment exposat el seu ideari rebel i inconformista, i Eric Clapton, elevat a la categoria de *déu* pels fans, reviscolà, després de perdre's durant uns quants anys en la voràgina de l'heroïna i superar-ne l'addicció. L'interpret anglès va fer veritable la frase de Carole King, «Adéu no significa que me n'haja anat».

Però no solament el rock havia calat en els gustos musicals dels setanta. La música moderna italiana va assaltar les llistes d'èxits de l'època amb l'adaptació d'èxits del rock anglosaxó i la publicació de temes romàntics interpretats per artistes locals que van assolir certa fama a l'Estat espanyol. Heus-ne els exemples de Domenico Modugno, Bobby Solo, Mina, Gianni Morandi, Peppino di Capri, Iva Zanicchi, Jimmy Fontana, Pino Donaggio, Nico Fidenco, Gigliola Cinquetti o Gino Paoli, creador de la popularíssima *Sapore di sale*. El festival de Sanremo, certamen inaugurat en 1951 amb un programa de ràdio i que passà a la televisió en 1955, va adquirir renom sobretot d'ençà el suïcidi del cantautor Luigi Tenco en l'edició de 1967. Tres anys després, va conquerir-ne el primer premi Adriano Celentano amb la cançó *Chi non lavora non fa l'amore*. No tan reeixits com els italians, però amb una certa implantació a Catalunya i el País Valencià, especialment en ambients universitaris i intel·lectuals, van ser els *chansonniers* francesos adscrits a corrents més o menys contestataris, com ara el rossellonés Georges Brassens, creador de la bella oda a l'amistat *Les copains d'abord* ('Els amics primer') i de la cèlebre *La mauvaise réputation* ('La mala reputació'); el cantant belga francòfon Jacques Brel, el cantautor Léo Ferré; l'egipci d'origen grec instal·lat a París, Georges Moustaki; Charles Aznavour, Gilbert Bécaud i l'actriu i cantant Juliette Gréco, musa de l'existencialisme per la seua vinculació a Jean-Paul Sartre.

La moda musical dels setanta passava necessàriament pel cèntric carrer barceloní de l'Argenteria, on hi havia la sala Zeleste, *sancta sanctorum* de la música progressiva —«ona laietana», en l'argot periodístic d'aleshores—, dirigida per l'empresari Víctor Jou. Alguns dels artistes que sovint hi actuaven procedien del Grup de Folk, una agrupació de cantants, conjunts i

animadors musicals que es va postular entre 1967 i 1968 com l'alternativa a Els Setze Jutges, formació pionera, junt amb Raimon, de la Nova Cançó. El Grup de Folk havia organitzat el 23 de maig de 1968, a iniciativa d'Àngel Fàbregas, propietari de la llibreria Hogar del Libro, el festival musical més multitudinari de l'època al Parc de la Ciutadella de Barcelona, amb quasi 10.000 persones i vora deu hores de música ininterrompuda. Gràcies a les actuacions en directe, el conjunt va editar els discos *Festival Folk* (Als 4 Vents, 1967) i *Folk 2* (Als 4 Vents, 1968), ambdós reeditats en el 2003 per la discogràfica Picap en un únic disc compacte. També van publicar *Folk 5* el mateix 1975, el CD *Els temps encara estan canviant* (DiscMedi, 2003), i amb motiu del quaranta aniversari, *Què fas polissó?* (DiscMedi, 2007). Aquesta formació reunia diferents intèrprets, segons les actuacions, entre els quals figuren Jaume Arnella, Xesco Boix, el trio Falsterbo, Pau Riba, Albert i Jordi Batiste, Jaume Sisa i Oriol Tramvia. Per tal de desmarcar-se d'Els Setze Jutges, el Grup de Folk refusà adaptar temes de la *chanson* francesa i va triar un repertori de sons folkloritzants basats en la tradició popular catalana, d'una banda, i el *folk-song* nord-americà, de l'altra. No debades, Xesco Boix havia anat a estudiar als EUA, on va rebre la influència de Woody Guthrie, Pete Seeger, Joan Baez, Bob Dylan i Pete, Paul & Mary, és a dir, artistes d'adscripció etnomusical identificats amb les classes socials més oprimides. De fet, Boix va ser persuadit per la música i la ideologia de Seeger, com ben bé palesà amb aquestes paraules: «El seu somni era lluitar durament per tal de convertir aquest infern en un paradís. La guitarra i les cançons eren les armes. I jo m'hi vaig apuntar» (*Xesco Boix. Un amic, un mestre*. Lluís. M. Panyella i Maria-Josep Hernández. Edicions Raima, 1995).

Aquest tipus de música militant i solidària havia sigut sembrada pels Almanac Singers o People's Songs, els sindicats de cantants progressistes dedicats a donar suport amb cançons a les reivindicacions obreres durant els anys immediatament anteriors al començament de la Segona Guerra Mundial –Sonny Terry, Cisco Houston, Leadbelly o Brownie McGhee–, i es desenvolupà a partir dels cinquanta en nuclis universitaris de Boston i altres freqüentats per perdularis i bohemis de Greenwich Village, a Nova York, i les comunitats *hippies* de San Francisco, a mitjan anys seixanta. Gèneres tradicionals i folklòrics van ser destil·lats en la fàbrica musical de nombrosos grups incipients. N'hi hagué que van assolir èxits importants i ressò, com ara The New Lost City Ramblers, Chad Mitchell Trio, The New Christy Minstrels i, alhora, Josh White, John Lee Hooker i B.B. King, els quals van experimentar amb aquest estil abans de convertir-se en llegendes del blues. El banjo, un instrument popular arrelat al medi rural i als ambients més humils de les grans ciutats nord-americanes, va esdevenir el senyal d'identitat d'aquest gènere i el *tercer braç* de Seeger, l'obra del qual van prosseguir Phil Ochs, Tom Paxton, Joan Baez, Richard Fariña, Eric Andersen, la cantant canadenca d'origen indi Buffy Sainte-Marie –autora de la famosa cançó *Universal soldier*–, i naturalment, Bob Dylan, fins que demostrà a Newport (Rhode Island, EUA), en 1965, que les cançons d'autor podien beneficiar-se d'un tractament elèctric, extrem que obria pas al folk rock de The Lovin' Spoonful, The Mamas and the Papas, The Byrds o Simon & Garfunkel. Qui editava els discos d'aquests intèrprets? Entre les diverses firmes que van explotar el gènere cal significar els segells independents Vanguard Records i Elektra Records, que van eixamplar-ne el catàleg amb el rock californià. La rèplica

europea d'aquell moviment va arribar aviat amb l'escocés Donovan, The Incredible String Band, John Renbourn i el grup Pentangle, The Ian Campbell Folk Group, The Dubliners, The Chieftains, Fairport Convention i, sens dubte, el Grup de Folk, l'Equip València Folk i Al Tall.

Zelestè va ser testimoni del trencament d'alguns intèrprets amb el pop ibèric que es feia a Catalunya –Los Salvajes, Los Sírex, Dyango, Los Mustang, Lone Star– i del Grup de Folk, introductor de la música folk nord-americana dels seixanta, un gènere que, com ja hem vist, havia servit per a atiar la protesta juvenil i la rebel·lió als campus universitaris i en determinats locals. Xesco Boix s'afigurava que, després del Festival de Folk del 68 a Barcelona, «podíem canviar les coses; tots nosaltres érem plens de sentiments revolucionaris, d'ansies de llibertat [...] Allí es creà un oasi de llibertat. Aquell dia creïem que tot era possible». Això mateix devia pensar Víctor Jou quan sentencià que el rock estava exhaurit i s'inventà l'«ona laietana», a la qual van sumar-se diferents grups i intèrprets de rock progressiu, com ara Màquina, la Companyia Elèctrica Dharma, Secta Sònica, Esqueixada Sniff, Sisa, Carles Benavent, Santi Arisa, Max Sunyer, Josep Mas Portet, més conegut pel nom artístic de Kitflus; o el músic argentí Gato Pérez. Precisament el propietari de Zelestè va tancar un acord amb la companyia Editora General Societat Anònima (Edigsa), la discogràfica especialitzada en la Nova Cançó, per a editar els treballs dels conjunts i cantants que actuaven al local. D'aquesta manera, Zelestè es va convertir en una agència de *management* que va estendre la zona de distribució a tot l'Estat espanyol. Encara que l'èxit d'aquesta proposta artística va ser relatiu per la falta d'implicació dels mitjans informatius, alguns dels LP publicats van assolir una

venda considerable, com ara *Qualsevol nit pot sortir el sol*, de Jaume Sisa, o van gaudir d'una crítica favorable per la qualitat, com ara *Diòptria*, de Pau Riba; *Sentiments*, d'Iceberg, o l'*Oucomballa*, de la Dharma.

Contràriament al que s'esperava, el trencament entre la música pop catalana i el folk afavorí aquesta darrera línia artística, tot i que els mitjans informatius, especialment la ràdio, sempre, o quasi sempre, han donat suport al pop i al rock *espanyol* per qüestions merament polítiques –prohibició, persecució i marginació del català– i estrictament comercials –la pressió de les multinacionals del ram s'hi fa sentir. D'aquesta manera, els programes més escoltats, com ara *El gran musical* i *Los 40 principales*, en la cadena SER; *Mundo Pop*, *Aplauso*, *La edad de oro* i *Rockopop* en TVE; l'*Especial Pop*, de Valerio Lazarov, i *Qué noche la de aquel año*, programa dirigit i presentat pel cantant Miguel Ríos, difonien intèrprets que s'expressaven en anglès i castellà, fins a l'arribada de TV3, que va emetre *Musical Exprés*, *Casal Rock* o *Sputnik*. L'excepció que confirmava la regla van ser els casos de *Discomóder* (Ràdio Popular i la 97.7), el programa d'Enric Ginés que *colava* cançons en català, i algun espai de la televisió pública estatal, com els especials dedicats a Lluís Llach i Maria del Mar Bonet en 1973 amb motiu de les primeres emissions en color. Tot això feia més meritòria, si cal, la labor d'intèrprets com el Grup de Folk, «una de les formacions més atípiques i iconoclastes del panorama musical català contemporani», afirma Núria Cadenes (*El Temps*, 25-31 de desembre del 2001), de la qual va eixir el bo i millor de l'«ona laietana» –Sisa, Pau Riba, Albert i Jordi Batiste, Enric Herrera i el conjunt Màquina– i va inspirar l'Equip València Folk, l'embrió d'Al Tall.

La Nova Cançó

Al Principat, les Illes Balears i el País Valencià triomfà al llarg dels seixanta la Nova Cançó, un moviment cívic i artístic al voltant del qual s'incorporà un elenc d'intèrprets compromesos amb la lluita antifranquista i la recuperació del català. A l'octubre de 1959, el xativí Ramon Pelegero Sanchis, Raimon, va compondre *Al vent*, una cançó que trencava amb la música carrinclona que s'escoltava en la ràdio i les sales de ball. L'actuació el 13 de desembre de 1962 en una vetlada literària organitzada per l'Òmnium Cultural a Barcelona i l'èxit inesperat del seu primer disc, consolidà el cantant xativí i ratificà la validesa de la Nova Cançó, un fenomen que l'escriptor Manuel Vázquez Montalbán no dubtà a qualificar com «l'esdeveniment cultural i polític més important de l'Estat espanyol d'ençà els divuit concilis de Toledo» (400 i 702 dC). L'heterogeneïtat d'aquest moviment va fer que els seus representants oscil·laren entre la *chanson* francesa, sobretot Brassens i Brel, importats per Josep Maria Espinàs; l'escola folk de Seeger i Dylan, a la qual va inscriure's el Grup de Folk; el cançoner tradicional català, amb Xesco Boix al capdavant; l'eclecticisme de Guillem d'Efak i Joan Isaac, i la personalíssima producció de Raimon, Ovidi Montllor i Marina Rossell. Això no obstant, les Germanes Serrano i Josep Guardiola van ser els primers a enregistrar, després de la Guerra Civil, un disc d'èxits internacionals en català l'any 1958. Tota una fita!, com ho va ser també el primer premi atorgat per votació popular a Raimon i Salomé en la cinquena edició del Festival de la Cançó Mediterrània, en 1963, per la cançó *Se'n va anar*, de Josep Maria Andreu i Lleó Borrell, l'única que hi concursava en català.

La Nova Cançó va començar pràcticament en els inicis de l'arrancada econòmica del règim, al començament dels seixanta, beneficiada per les inversions estrangeres, l'emigració a Europa, el creixement del producte industrial, l'auge d'un mercat interior, sobretot dels sectors químic i de l'automòbil, un rendiment agrícola més òptim i les exportacions, les quals es van multiplicar per deu durant el període 1960-1975. Tot i aquest índex de millora econòmica, la crisi del petroli de 1973 i les morts del president del govern, Luis Carrero Blanco, i del general Franco, així com la descolonització del Sàhara Occidental, els assassinats de Salvador Puig Antich a *garrote vil* en 1974 i dels joves militants d'ETA i del FRAP, en 1975, van fer trontollar les estructures de la dictadura més llarga i cruenta de la història de la península Ibèrica. En aquesta tessitura, el periodista Salvador Escamilla va convertir el programa *Ràdio-Scope*, de Ràdio Barcelona –més tard va emetre'l per Ràdio Miramar–, en la caixa de ressonància de la Nova Cançó. La professionalitat i l'atreviment van fer que pels micròfons de l'emissora passaren Els Setze Jutges, Raimon, Núria Feliu, Serrat, La Trinca, Lluís Llach, Maria del Mar Bonet i Al Tall durant uns anys en què el català estava proscrit i fins i tot perseguit. En realitat, la carta fundacional de la Nova Cançó se signà en 1957, quan es creà un grup musicovocal, a iniciativa de l'historiador i advocat de represaliats pel franquisme, Josep Benet, format per Jaume Armengol, Miquel Porter i Lluís Serrahima, qui redactà l'article «Ens calen cançons d'ara» en la revista *Germinàbit* –antecessora de *Serra d'Or*–. Era la gènesi d'Els Setze Jutges, als quals van unir-se Remei Margarit, Josep Maria Espinàs, *inventor* del nom del grup, Delfí Abella i Francesc Pi de la Serra, i més endavant van ingressar-hi Enric Barbat, Xavier Elies i Guillermina Motta, la valenciana

Maria del Carme Girau, Martí Llauredó, Joan Ramon Bonet, Maria Amèlia Pedrerol, Joan Manuel Serrat i, per acabar, Maria del Mar Bonet, Rafael Subirachs i Lluís Llach.

L'estiu de 1975, i amb la idea d'experimentar amb propostes musicals del tipus de Monterrey, Woodstock o l'illa de Wight, un grup d'animadors socioculturals encapçalat per Joan Ramon Mainat, germà de Josep Maria, membre de La Trinca, i gerent de Pebrots Enterprise, va aconseguir reunir 30.000 persones a Canet de Mar (Maresme) per celebrar la cinquena edició del festival Sis Hores de Cançó, un esdeveniment que recollia les inquietuds d'un ampli sector de la joventut més compromesa i determinats sectors universitaris que es movien entre l'entusiasme generat pel Maig francès de 1968 i la Revolució dels Clavells a Portugal, en 1974. La primera edició se celebrà l'any 1971 sense el permís del govern. La de 1975 tampoc no n'aconseguí, d'autorització, però allò no fou obstacle perquè se celebrara i acudira un nombre considerable de públic atret per l'eslògan, «Dotze hores de música i follia», i pel cartell artístic: Jaume Sisa, Maria del Mar Bonet, Pau Riba, Companyia Elèctrica Dharma, Francesc Pi de la Serra, Orquestra Plateria, Fusioon, Iceberg, Jordi Sabaté i Tete Montoliu, intèrprets transgressors adscrits al corrent de la contracultura i l'inconformisme, el sentiment de consciència lingüística i un toc de rebel·lia, la qual cosa es manifestava en el contingut de les cançons, l'ús del català, l'adscripció al rock i altres *línies de conducta* que feien nosa i irritaven el govern i la jerarquia de l'Església.

La translació d'aquest corrent al País Valencià va plasmar-se en un estol de músics i cantants d'estils variats i ritmes dispars, però amb el mateix denominador comú: la llengua. Un dels primers grups a sumar-s'hi va ser Carraixet, fundat

en 1971 a Tavernes Blanques (Horta) per Lleonard Giner i Rafel V. Arnal, qui impregnà la formació d'un clar sentiment valencianista. A la ciutat de València es constituí el conjunt Els Pavesos, els quals van fer la primera actuació pública en 1972 en el Festival de Folk del País Valencià, per bé que van adquirir fama i ressò a partir de 1975, l'any que van estrenar al Teatre Micalet de València la versió del dramaturg Rodolf Sirera d'una paròdia barroca atribuïda al pare Francesc Mullet (1624- 1675), *La infanta Tellina i el rei Matarot*, dirigida per Rafael Gassent i interpretada per Joan Monleon, Empar Ferrer, Merxe Banyuls i un jove cantant que a l'estiu guanyà el Festival de la Cançó de Xàtiva, Lluís Fornés, el Sifoner. Aquest grup de *puericantores puberis valentinorum*, com algú els va definir, va amanir una «ensalada autòctona i festiva», en paraules de Carles Gámez, per a un públic jove i amb ganes de divertiment i enrenou. Els Pavesos, nascuts al si de la falla Corretgeria-Bany dels Pavesos –heus ací l'origen del nom artístic–, van ser els primers a descontextualitzar el folklore valencià, labor que van palesar ja des del primer disc, *A la nostra gent*, editat en 1976 per Movieplay i produït per La Taba, amb cançons tradicionals de diverses comarques, com ara *Xe que a gust*, *Micalet Garcia*, *El tio Pep* o *Sant Antoni de Gavarda*. Van col·laborar-hi el Sifoner, Tonipep Rodríguez, el periodista Toni Mestre i Enric Esteve, qui ingressà més tard en Al Tall. «Nosaltres no hem creat res, sinó que posem d'actualitat el [so] que s'ha perdut», va justificar Monleon. Aquest so, però, no va complaure les autoritats franquistes, que van prohibir el festival Sis Hores de Cançó i Música d'Oliva (Safor) i l'actuació d'Els Pavesos a Gandia «*por posible alteración del orden público*». En morir Franco, els governadors civils encara disposaven de nombroses i àmplies competències, no només

en qüestió d'*orden*, sinó també d'administratives, la qual cosa els convertia en autèntics gestors d'interessos que, a vegades, excedien el caràcter públic. Mentre Franco agonitzava, el governador de Barcelona, Rodolfo Martín Villa, autoritzà un concert de Raimon al Palau d'Esports de Montjuïc, en què estrenava *Jo vinc d'un silenci*, potser un dels temes més representatius del cantant xatívi. Aquesta actuació va ser recollida en el documental *La Nova Cançó*, de Jaume Casas.

Orígens

Des de 1967, es reunien al Teatre Micalet de València diferents entusiastes del folk americà per a intercanviar idees i interpretar versions en català d'autors consagrats als festivals de Newport, Monterrey i Woodstock. Woody Guthrie i el seu fill, Arlo, Pete Seeger, Joan Baez, Donovan, Melanie, Neil Young, The Who, Santana, Jimi Hendrix, Ravi Shankar, Canned Heat, Joni Mitchell, The Doors, Leonard Cohen, Grateful Dead o Bob Dylan, entre altres, van transmetre una imatge molt més colpidora per a la joventut estudiantil i rebel d'aleshores que l'oferida per les estrelles del *music-hall* anglonord-americà i el vodevil francès, tots dos gèneres en decadència i reclosos en el teatre de varietats o el cinema. D'altra banda, el *rock'n'roll* de Buddy Holly, Gene Vicent o Chuck Berry resultava llunyà i abstrús per al públic estudiantil més compromés. Tampoc no seduïa massa el conceptualisme de David Bowie, l'estridència de Deep Purple ni, encara menys, la vulgaritat del pop europeu. A tot estirar, se sentia curiositat pel soul de Wilson Pickett i Curtis Mayfield, The Velvet Underground, l'acidesa melangiosa de Lou Reed i la música popular brasilera de perfil

identitari, sobretot la *bossa nova*, en la qual se situaven Caetano Veloso, Chico Buarque, Maria Bethânia, Gilberto Gil, Antonio Carlos Jobim, Toquinho o Vinícius de Moraes.

Arrossegats per l'impuls del Grup de Folk, es formà l'Equip València Folk, la majoria dels membres del qual –Vicent Torrent, Juli Bustamante, Tico Balanzà– concorrien a aquella mena de *jam sessions* programades per la Societat Coral El Micalet. «Nosaltres vam entendre que si la força del moviment folk, tant internacional com català, consistia a revolucionar el repertori i aportar-hi els sons de la tradició al marge de la pressió de les discogràfiques, havíem de començar a fer un folk sonorament arrelat al nostre país», recorda Vicent Torrent. L'Equip va fer nombroses *folksongades*, expressió amb la qual es coneixien les sessions que se celebraven no només els «Dimarts, al Micalet», sinó també per clubs de joves, col·legis majors, centres parroquials i al carrer. Dissolt en 1973, l'Equip València Folk no va poder enregistrar cap disc, ja que la indústria era poc inclinada a reclutar intèrprets que no vingueren de Catalunya, ni els empresaris valencians gosaven promocionar aquest moviment per por de la censura. Això no obstant, la iniciativa d'aquella plèiade de músics prometedors va tenir seqüeles, amb la proliferació de grups semblants: el Grup de Folk d'Alberic (Ribera Alta), liderat per Enric Ortega; el Grup Il·licità de Folk, l'Esbart Elx-Folk, i Josep Ibarra, d'Elx (Baix Vinalopó); Nous Brots, de Picassent (Horta Sud); Els Sols, de Sueca (Ribera Baixa); Aigües Blaves, del barri de Patraix, i Josep Ricós, de València (Horta); Joan Bosch, del Grau de València; l'Ajunt de la Bota, de la Valldigna; Gent del País, Joan Pellicer i Bataller –pioner de l'etnobotànica al País Valencià– i Araceli Banyuls, de Gandia (Safor); Renaixença, de Rocafort (Horta); Les Veus del Poble, de Vila-real (Plana Baixa); Fèlix

Estop, de Castelló (Plana Alta); o Gènit, de l'Alcúdia (Ribera Alta). Precisament un antic simpatitzant de l'Equip València Folk, Oswaldo Blanco Bayarri, va proposar de crear Al Tall, que es va constituir formalment a cal músic Tonipep Rodríguez Sellés pel gener de 1975 amb només quatre integrants: Manuel Lledó, Miquel Gil, Manuel Miralles i Vicent Torrent, tot i que el primer no va arribar mai a actuar en públic ni a intervenir en cap gravació discogràfica. El nom del nou conjunt el suggerí Tonipep Rodríguez en un dels primers assajos, en què encoratjà els seus companys amb la frase: «Au, ja n'hi ha prou. Anem al tall». La reunió a ca Tonipep no havia sigut casual. Aquest músic i promotor, vigilat i perseguit per les autoritats franquistes, creà en 1975 La Taba, oficina capdavantera en la representació artística al País Valencià que va arribar a organitzar més de mil esdeveniments a l'Estat espanyol, l'Estat francès i Itàlia. L'inquiet músic i compositor va dirigir al llarg de tres anys la programació del teatre de la Societat Coral el Micalet de València, on va conèixer els fundadors d'Al Tall. Al final de la dictadura va conjuminar la seua activitat cultural i artística amb l'obertura de locals d'oci a València, com ara el Café Concert del barri del Carme i NCC de Russafa, els quals substituïen els més antics Capsa 13 i el Christopher Bar Lee. Va ser alhora fundador del Col·lectiu de Teatre Independent del País Valencià, juntament amb Rodolf Sirera i Juli Leal, entre altres, i ha sigut una de les poques veus a criticar la Societat General d'Autors i Editors, a la qual titla de «sindicat vertical feixista» (*Levante-EMV*, 12-9-2010).

Miralles i Torrent van exposar la idea concebuda sobre el seu projecte musical a Joan Fuster i a Vicent Andrés Estellés, els quals van recomanar que s'hi ficaren. El darrer, però, es va mostrar al principi una mica escèptic. «Em van fer por» –con-

fessà Estellés en el pròleg del llibre d'Àngel Cosmos, *Al Tall canta amb el poble* (Euskal Bidea, Pamplona, 1981)–. Més por encara quan van demanar-li que buscara la manera d'arredonar l'estrofa d'una cançoneta del mateix poeta que pensaven musicar, *Tots em tiren pedraetes*. Per a Fuster, «els xicots d'Al Tall han acudit a versos de Marià Manent i de Vicent Andrés Estellés, o ells mateixos, en la seua ingenuïtat, n'han fabricat uns altres. Tant se val. L'intent és que, ací, entre nosaltres, unes veus perifèriques puguen fer-se sentir [...] Jo, amb aquestes ratlles, demano un vot de confiança per Al Tall. Ara comencen. Tothom comença començant. O no? Ja en vindran més».

Tot i que el grup es va presentar en públic a la primavera de 1975 a Albal (Horta) i a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de València, cal assenyalar que el primer recital amb un contracte d'actuació se celebrà el 22 d'agost, a la Pobla de Vallbona (Camp de Túria). L'espectacle estava produït per La Taba i el repertori es basava en temes de l'Equip València Folk. A les darreries de 1975, Al Tall segueix una trajectòria artística que mai no ha abandonat: fer una música popular amb les sonoritats evolucionades de la tradició. L'èxit d'aquesta fórmula no tardà a venir-hi, ja que entre l'octubre i el novembre de 1975, s'enregistrà als estudis EMI Odeón de Barcelona el primer disc del grup, *Cançó popular al País Valencià*, promogut per La Taba mitjançant Edigsa. Aquest disc inclou un text de Joan Fuster en què significa la vàlua, oportunitat i qualitat de la proposta del grup, una proposta que reafirma la tradició musical valenciana i les constants nacionals d'un poble que lluita per aconseguir la seua identitat cultural per mitjà de la llengua cantada i l'harmonia dels sons propis, és a dir, tot el contrari del que feien altres intèrprets valencians capficats en els gèneres pop o rock, l'obra dels quals estava destinada al mercat castellà

de la música lleugera i a la *patxanga*. D'exemples, n'hi ha de tota mena: Camilo Sesto, Bruno Lomas, Juan Bau, Modificació; però també van formar-se'n algun d'interessant, com ara els tres músics considerats com la troica del rock mediterrani valencià, és a dir, Pep Laguarda i Tapineria, Remigi Palmero, membre del llegendari conjunt Els 5 Xics, i Juli Bustamante; a més del conjunt maniser Cuixa, Doble Zero i Cotó-en-pèl, el primer i únic conjunt valencià de rock simfònic format per Pep Llopis, Paco Cintero, Carles E. Picó i Vicent Cortina, futur percussionista d'Al Tall, els quals només van publicar un sol disc, *Holocaust* (Nevada, Dial Discos, 1978).

El primer vinil d'Al Tall es va presentar a València en 1975 amb un títol simptomàtic: *Cançó popular al País Valencià*, el repertori del qual introdueix una de les cançons més representatives de la idiosincràsia del grup, *Per Mallorca*, a més de poemes musicats d'Evgueni Evtuixenko (*La mel*), Marià Manent (*A una oroneta que em desvetllà a trenc d'alba*) i Vicent Andrés Estellés (*Tots em tiren pedraetes*), per bé que la peça més reclamada pel públic és *Cançó de la llum*, una melodia popular originària dels municipis d'Otos i Bèlgida (Vall d'Albaida), que ja havia inclòs en el seu repertori l'Equip València Folk. Joan Fuster saludà l'edició del primer treball discogràfic del grup amb les paraules següents: «Al Tall vol aportar la temptativa de formalitzar una modalitat de folk a través de la qual, d'alguna manera, es rescata un poc de tradició viva i, alhora, s'aprofita l'estil o estímul per a un ús renovat i actual». D'altra banda, Joan Antoni Toledo Mansanet, fundador de l'Equip Crònica i artista identificat amb l'estètica pop, va reconèixer el valor intrínsec d'una obra que «presagia un futur esperançador per a la música d'arrel popular en valencià». La campanya de recitals els va portar a la sala Zeleste de Barcelona, Granada,

Mallorca, Menorca, Perpinyà, Sabadell i Canet de Mar, on van formar part del cartell enmig d'un ambient marcadament *rocker*. A partir d'aquest disc començà la col·laboració de l'artista plàstic Manuel Boix amb el grup. Comptat i debatut, Al Tall va poder aplicar-se la frase del cantant valencià Marian Albero: «Nosaltres no hem dit res encara, però ja tenim veu».